

“Kırgızca-Türkçe Sözlük Yazımı” Projesi

RAPORU

Kardeş cumhuriyetler dostluk ve işbirliğini geliştirmek için birbirlerini daha iyi tanımalıdır. Daha iyi tanımanın ve tanışmanın aracı dildir. Türkçeye dayalı çağdaş yazı dilleri arasında daha iyi anlaşmayı sağlamak için hızlı bir şekilde sözlüklerin yazılması gerekiyordu. Fakat bazı çalışmalar bulunmasına karşılık lehçeler arasında bütün söz varlığı kaynaklarını içeren sözlükler günümüze kadar hazırlanabilmiş değildir.

Kırgızcadan Türkçeye sözlük olarak 1940’lı yıllardan itibaren tek bir kaynak kullanılmamıştır. K. K. Yudahin’in A. Taymas tarafından Türkiye Türkçesine çevrilen Kırgız Sözlüğü. Esasen Yudahin’in Kırgızcadan Rusçaya, Rusçadan Kırgızcaya sözlükleri uzun yıllar tek ciddi kaynak olarak Kırgızistan’da da kullanılmış, Kırgızcadan Kırgızcaya anlatımlı örneklilikli sözlük ancak 2010 yılında çıkarılabilmektedir. 2010 yılında çıkarılan Kırgızcadan Kırgızcaya anlatımlı sözlük yaklaşık elli bin kelimelelik söz varlığını içermektedir. Bu eserin birinci baskının gözden geçirilip düzeltilmiş ikinci baskısı, iki cilt olarak 2011 yılında çıkarılmıştır.

K. K. Yudahin’in sözlüğü gerek eski oluşu ve gerekse söz varlığının yetersizliği dolayısıyla artık ihtiyaca cevap vermiyordu ve bir Kırgızca Türkçe sözlüğe ihtiyaç vardı. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesinde görevli bilim adamları olarak böyle bir sözlük çalışması yapmaya karar verdik. Bu kararımızı üniversitenin Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezinin bir projesi olarak hayata geçirdik.

Yaklaşık üç yıl çalışarak şu ana kadarki lehçeler arası en kapsamlı sözlüklerden birini ortaya çıkarmış olduk. Proje grubu; E. Arıkoğlu başkanlığında C. Alimova, R. Askarova, B. K. Selçuk, B. Şarşembayev olmak üzere beş kişiden oluştu. Ekipte sadece Manas Üniversitesinde görevli bilim adamları yer aldı. Sözlük Kırgızistan ve Türkiyeli bilim adamlarının ortak çalışmasıyla yazıldı. Eser yazıldıktan sonra G. Sağol Yüksekaya, T. Abdiyev ve A. Ünal tarafından kontrol edildi.

Hazırladığımız sözlüğün en önemli özelliği şu ana kadar basılan Kırgızca madde başlı sözlükler içerisinde en geniş olmasıdır. Sözlüğümüz yetmiş dört bin madde başı içermektedir. Madde başlarında 2010 yılında A. Akmataliyev’in redaktörlüğünde Uluttuk İlimler Akademiyası’nın bir çalışması olarak basılan “Kırgız Tilinin Sözdüğü” esas alınmıştır. Bu sözlük yaklaşık elli bin madde başı içermektedir.

Madde başında esas aldığımız ikinci kaynağımız H. K. Karasayev’in hazırladığı yaklaşık seksen bin madde başı içeren “Kırgız Tilinin Orfografyalık Sözdüğü”dür. Bu yazım kılavuzundaki bazı maddeler çekim ekli kelimeler içerdiğinden sözlüğe alınmamıştır. Yazım

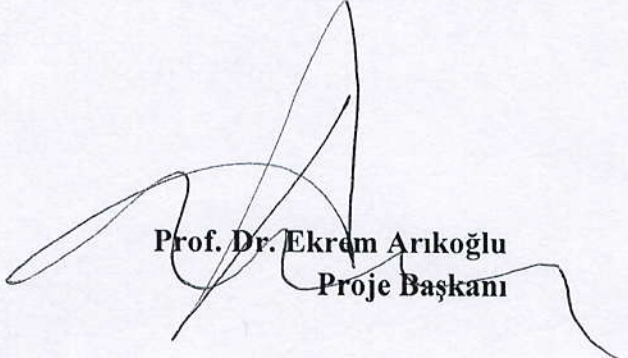
kılavuzundan alınan kelimeler tarafımızca anlamlandırılıp derlem aracılığıyla örneklendirilmiştir.

Üçüncü temel kaynağımız sözlüğümüz için oluşturduğumuz milyonlarca kelime barındıran, derlemimiz olmuştur. Derlemde çağdaş Kırgız yazarlarının çok büyük kısmının ve Manas Destanı başta olmak üzere Kırgız Halk edebiyatının temel eserlerinden derlenen milyonlarca kelime bulunmaktadır. Derlemde kelimeler alfabetik sıralıdır ve her kelime içinde geçtiği örnek cümleyle birlikte bulunmaktadır. Dolayısıyla derlemimizde bulunan fakat Kırgız sözlüklerinde alınmamış kelimeler alınarak madde başı yapılmıştır. Bu kelimelerin örnek cümleleri de alınarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Dördüncü kaynağımız TDK'nın Türkçe Sözlük'ü olmuştur. Kırgızcadaki anlamlar incelenirken kelime Türkçede de varsa iki lehçe karşılaştırılmış ve Kırgızcada bulunduğu hâlde sözlüğe girmeyen anlamlar eklenmiştir. Bunu yaparken sözlük yazarlarının iki lehçeyi de bilen kişilerden oluşmasının yararı görülmüştür. Bu yolla bazı kelimelerin anlamları mesela beşse ona, onsa yirmiye kadar çıkarılarak yüzde yüz anlam zenginleşmesi sağlanmıştır. Bu anlam katmalar, Kırgızcada var olan fakat şimdiye kadar sözlüklere alınmamış olduğundan dolayı, kıymetlidir.

Sonuç olarak Kırgızca Türkçe sözlüğün gerek içerdiği madde başı sayısı gerekse madde içi zenginliği yönüyle bundan sonra yazılacak Kırgızcadan Kırgızcaya anlatımlı sözlükler için de örneklik edeceğini düşünüyoruz. Derlemde sözcük ve cümle sayısının artırılması, Kırgızca sözlükteki madde başı ve madde içi zenginliğini doğrudan etkileyecektir. Kısa süre içerisinde yüz bin kelimelik Kırgızca sözlükler yazılabilecektir.

Böyle çok emek ve zaman gerektiren bir çalışmayı yapmak elbette çevremizdeki insanların yoğun desteğini gerektiriyordu. Sayın rektörümüz Sabahattin BALCI'nın şahsında çalışmamız sırasında desteklerini esirgemeyen bütün Manas Üniversitesi çalışanlarına ve yakınlarımıza teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Ekrem Arıkoğlu
Proje Başkanı